

Mezinárodní pomoc a instituce na podporu hospodářství

Světové hospodářské právo

Filip Křepelka

krepelka@law.muni.cz

Hospodářská a sociální úroveň jednotlivých zemí světa

- Mezi zeměmi jsou obrovské hospodářské rozdíly
- Pokud jde o hrubý domácí produkt na jednotlivce a rok (až tři řády – od 200 do 50.000 USD).
- Rozdíly zůstávají zásadní též po zohlednění kupní síly.
- Pochopitelně řada hospodářských činností zůstává statistikami nezahrnuta a neocena.
- Jednotlivé země jsou různě – a to do určité míry bez ohledu na výkon na jednotlivce – vzhledem ke své různé velikosti, lidnatosti, stabilitě schopné provádět jednotlivé hospodářské činnosti. Některé chudé státy jsou mají např. kosmický program (Indie).

Srovnání s vnitrostátními poměry

- Též uvnitř jednotlivých zemí mezi jednotlivci jsou velké rozdíly v hospodářském výkonu, sociálním zakotvení a tedy v životní úrovni.
- Tyto rozdíly tlumí soudržnost v rámci rodiny, charitativní činnosti a především sociální angažmá státu včetně regionální politiky.
- Většina států světa má však sociální angažmá menší než typický evropský sociální stát.
- Sociální angažmá státu se opírá o zdanění, tj. o nucení.
- V mezinárodním měřítku takové nucení kvůli absenci globální či kontinentální moci chybí.
- Mezinárodní solidarita je menší než národní a rodinná.

Jednotlivé druhy a způsoby pomoci

Druhy:

- (1) humanitární pomoc (základní potřeby v případě akutního či chronického nedostatku obyvatel)
- (2) rozvojová pomoc (pro rozvoj hospodářství a jeho jednotlivých odvětví),
- (3) politická (pro stabilizaci státní moci, úřední, justiční, vojensko-policejní)

Způsoby:

Věcné (zařízení), službové (odborníci), vlastní angažmá bez očekávání zisku.

Peněžní: dotace, půjčky (v rozsahu zvýhodnění oproti půjčkám komerčním), záruky

Odlišení od jiných plnění přes hranice

- Mezinárodní pomoc je třeba odlišovat od následujících hospodářských vztahů překračujících hranice:
  - obchodu zbožím a službami a jejich placení
  - investic kapitálu a inkasa výnosů
  - posílání výdělků migrujících pracovníků domů a rodinám (tzv. remittance)

Všechny uvedené druhy mohou (ale nemusejí) podobně jako vlastní pomoc napomáhat rozvoji a blahobytu jednotlivých zemí.

Pohnutky pro poskytování pomoci v mezinárodním měřítku

- Podobně jako ve vnitrostátním prostředí mezi jednotlivci a v rámci státu není vesměs vyvolané altruismem.

Pohnutky: psychologická potřeba vzájemnosti, pocit viny, vědomí, že slouží klidu ve společnosti, snaha naklonit si obdarovaného či okolí, úsilí o kulturní vliv.

Nástroje: ideologie, morální tlak, právo (na základě působení elit či většiny) včetně odpovědnosti za minulost.

Leckterá pomoc tak nese pomoc sobě samému jako svůj vedlejší účinek. Mnohé se takto vyloženě organizují.

Podobné pohnutky vedou rovněž k mezinárodní pomoci: utlumení imigrace a politické nestability, zajištění míru a bezpečnosti nebo přesvědčení o odpovědnosti za minulost.

Soukromá pomoc

- Ve světě existují soukromé charitativní instituce s různými pohnutkami, s různým zaměřením a různou silou ochotné pomáhat různými způsoby v zahraničí.
- Příklady: Mezinárodní hnutí červeného kříže a červeného půlměsíce (odlišit od Mezinárodního výboru ČK), Oxfam, náboženské charity, zejména křesťanské a islámské, mecenášská filantropie (Gates).
- Soukromé pomoci napomáhají státy často přinejmenším nepřímo (daňové úlevy).
- Právní forma: zpravidla nadace.

Státní pomoc

- Řada států v (a) různé míře, (b) různými způsoby (c) na základě různých pohnutek poskytuje státní pomoc (d) různě vybraným státům, jejich hospodářství či jejich obyvatelům.
- Část státní pomoci se poskytuje prostřednictvím soukromých institucí.
- Mnohé státy si pro poskytování státní pomoci zřizují vlastní agentury.
- Mezi vyspělými státy jsou značné rozdíly, pokud jde o rozsah státní pomoci: až 1% HDP skandinávské státy, největší rozsah však má pomoc USA, byť vůči HDP zůstává menší.

Mezinárodní instituce pro pomoc

- Část státní pomoci státy poskytují prostřednictvím mezinárodních státních organizací.
- Vzhledem ke způsobu jejich financování totiž nelze uvažovat o skutečné nezávislosti, členské státy prostřednictvím těchto mezinárodních organizací uplatňují svoji politiku.
- Lze je rozlišit na (a) mezinárodní rozvojové banky, (b) konzultační, koordinační a kooperační mezinárodní organizace a (c) fóra, na kterých se přijímají opatření, jež mohou napomoci rozvoji.

Globální a kontinentální rozvojové banky

- Ve světě existuje několik mezinárodních veřejných rozvojových bank
- Nutno rozlišovat od mezinárodně působících skupin a holdingů komerčních bank!
- Mezinárodní rozvojové banky se zakládají mezinárodní smlouvou.
- Rozhodovací práva členských států (a případně mezinárodních organizací v pozici členů) se odvozují od upsaných prostředků – fungují tedy srovnatelně jako akciové společnosti.

Mezinárodní banka pro obnovu a rozvoj (IBRD)

- International Bank for Reconstruction and Development.
- Založena v roce 1944 společně s IMF (členství s je vázané).
- Převahu mají USA a další vyspělé země. Šéfem je tradičně Američan.
- Banka byla zřízena pro obnovu válkou zničeného evropského hospodářství, pak se přeorientovala a nyní půjčuje středně vyspělým a vyspělejšími rozvojovými zeměmi (Čína, Indie, latinská Amerika).
- Půjčky se poskytují zásadně státům, a to zejména na infrastrukturní projekty (doprava, energetika).
- Půjčky jsou úročeny nízkou (ve srovnání s komerčními trhy). Banka je považována za věrohodného věřitele, snadno získává další prostředky na kapitálovém trhu. Rovněž obrací vlastní kapitál.

Další instituce skupiny světové banky: IFC, IDA, MIGA

- **International Finance Corporation** (1956, 181 členských států): výhodnějšími půjčkami soukromému sektoru napomáhá hospodářskému rozvoji zejména ve středně vyspělých zemích.
- **International Development Association** (1960): poskytuje zpravidla bezúročné dlouhodobé půjčky nejzaostalejším zemím (zejména Afrika). Půjčky se poskytují zejména na zlepšení školství, zdravotnictví, zemědělství. Vzhledem ke ztrátovosti a částečné nedobytnosti se musí soustavně dotovat bohatými členskými státy. Vysoký kapitál je jenom fiktivní.
- **Multilateral Investment Guarantee Agency** (1988): poskytuje záruky na investice soukromých subjektů v méně vyspělých zemích čelícím politicko-ekonomickým rizikům.

Evropské rozvojové banky: EBRD a EIB

- **Evropská banka pro obnovu a rozvoj** (1991, 61 členských států + ES a EIB, též vyspělé neevropské státy – kvůli možnosti účasti na zakázkách): zřízena pro rozvoj postsocialistických států, které mají na bance omezený podíl.
- Úvěrují se projekty v energetice, dopravě, peněžnictví, průmyslu, spojích. Předpokládá se demokratická orientace státu přijetí půjčky, požaduje se též soukromé financování jednotlivých projektů.
- **Evropská investiční banka** je rozvojovou bankou Evropské unie pro financování hospodářských aktivit (včetně školství) ve členských a přidružených státech.

Rozvojové banky jinde ve světě

- **Africká rozvojová banka** (1964, 79 členů): dříve odmítala účast států mimo světadíl, kvůli nedostatku peněz toto nicméně změnila, bohatší africké státy a ne-africké státy se považují za dárce. Banka nemá velké prostředky, ocitla se na okraji kolapsu. Financují se ve velké míře projekty týkající se vody, kanalizace...
- Podobně existuje Inter-americká rozvojová banka, Asijská rozvojová banka a několik desítek subregionálních rozvojových bank, specializovaných rozvojových bank nebo bank úzce svázaných s některou mezinárodní organizací.

Další pomáhající mezinárodní organizace

- Světová zdravotnická organizace (WHO)
- Organizace pro výživu a zemědělství (FAO)
- Organizace pro vzdělání, vědu a kulturu SN (UNESCO)
- Mezinárodní organizace pro jednotlivé druhy dopravy a spojů.

UNCTAD

- United Nations Conference on Trade and Development
- Byla založena v roce 1964 jako stálá konference se sekretariátem.
- Schází se pravidelně (XII. V roce 2008).
- Produkuje řadu zpráv a statistik o hospodářství.
- Podporovala uvolnění obchodu navázané na rozvoj třetího světa. Na tomto fóru se sjednaly mechanismy stabilizace cen některých komodit, na jejichž vývozu jsou zvláště závislé některé státy.
- V minulosti s ohledem na převahu zemí třetího světa organizace prosazovala „nový mezinárodní hospodářský řád“ („new international economic order“) – zajištění možnosti zestátňovat a znárodňovat, kontrolu nad investicemi na svém území apod.

Účinnost mezinárodní pomoci

- Během posledních desítek let se humanitární, rozvojová stejně jako politická pomoc zpochybňuje:
  - humanitární pomoc rozvrací samozásobení
  - rozvojová pomoc se poskytuje na ekonomicky sporné projekty, které mívají záporné sociální a ekologické důsledky
  - je sklon k příliš rozsáhlým projektům
  - politická a rozvojová pomoc často napomáhá autoritativním režimům a diktátorům přežít
  - nemalá část pomoci je zpronevěřena mocnými na všech úrovních a potřebným se vůbec nedostane.
  - část pomoci je „malá domů“

Právní rámec mezinárodních dotací a půjček

- Humanitární pomoc se poskytuje na základě ujednání mezi státy, často neformálních (tj. nikoli psané mezinárodní smlouvy).
- Rozvojová a politická pomoc se poskytuje na základě mezinárodních smluv sjednávaných mezi státy. Stát – příjemce zpravidla poskytuje nějaké ústupky.
- Půjčky poskytované mezinárodními bankami státům se poskytují jak na základě mezinárodního práva, tak na základě práva určitého státu, leckdy státu sídla banky.
- Půjčky poskytované mezinárodními rozvojovými bankami se poskytují na základě práva některého státu, zpravidla státu sídla banky.

Představy o mezinárodní pomoci

- Mezinárodní pakt o právech hospodářských, sociálních a kulturních – postuluje řadu nároků na státy.
- Lze jej vykládat jako pokyn k mezinárodní solidaritě?
Lze, ale neděje se tak.
- Právo na rozvoj? Postulované většinou třetího světa ve Valném shromáždění OSN
- Deklarace Valného shromáždění OSN o hospodářských právech a povinnostech států (1974): vyspělé státy mají poskytovat 0.7% svého HDP státům rozvojovým.
- Jako právní závazek to vyspělé země nikdy nepřijaly, existuje ale obecné přesvědčení, že je to žádoucí.

Mezinárodní dluhy

- Některé státy světa (řada států v Africe, mnohé v latinské Americe a některé v Asii) jejich dluhy vůči mezinárodním rozvojovým bankám stejně jako vůči komerčním bankám tíží přespříliš, dluhová služba je velmi nákladná a neodpovídá hospodářskému výkonu.
- Nemálo zadlužené jsou některé státy vůči jiným státům.
- Nemalé dluhy nadělaly diktátorské a autoritativní režimy, aniž by tyto přinášely jakýkoli prospěch obyvatelstvu.

Následky mezinárodního zadlužení

- Tyto země se dostaly neznáma do platební neschopnosti.
- Nesplácení dluhů znesnadňuje získávání dalších půjček a také nepřehlédnutelně snižuje zájem investorů.
- Dluhová služba podvazuje státní činnost a přispívá k odstraňování či zmenšování sociálních programů s politickými důsledky.

Státy jako tzv. suverénní dlužníci

- Insolventní stát nelze poslat do konkursu a následně zrušit – je svrchovaný (sovereign).
- Dluhy nelze vymáhat vojenskými prostředky („politika dělových člunů“ v 19. století).
- Nanejvýš mohou věřitelské státy a mezinárodní organizace (IMF, Světová banka) požadovat provádění hospodářských reforem, které do budoucna umožní splácení dluhů a poskytnutí dalších prostředků.

Odpouštění dluhů státům, zpochybňování dluhů

- Zjevná neschopnost států splácet dluhy bez politických důsledků vede věřitelské státy k ochotě dluhy odpouštět.
- Existuje mezinárodní hnutí, které prosazuje odpouštění dluhů zemím třetího světa ve větším rozsahu (Jubilee 2000).
- Za správné se považuje odpouštění sladované a uplatňované vůči více zemím zároveň.
- Problematické je kvůli praní špinavých peněz a možnosti zpětného odkupu též prodávání pohledávek pod cenou.
- Zpochybnění legitimacy dluhu – doktrína popírající vymahatelnost dluhu státu, za který jej učinil diktátor.

Spolupráce vyspělých zemí

- Vyspělé země mohou v některých záležitostech považovat za užitečné spolupracovat jenom spolu:
  - problémy, kterým čelí, jsou problémy, kterým zaostalé země nečelí nebo je považují za podružné
  - zaostalé země nemusejí být schopné spolupráce kvůli administrativní nedostatečnosti, nemusejí být důvěryhodné.
  - vyspělé země mohou být při své výlučné spolupráci schopné stanovovat standardy, které chtě nechtě přijímá zbytek světa.

OECD – vývoj, členství, povaha

Organisation for Economic Cooperation and Development.

- Vznikla v roce 1948 jako Organizace pro evropskou hospodářskou spolupráci (OEEC) mimo jiné pro koordinaci přijetí Marshallova plánu od USA.
- Potřeba západoevropské hospodářské spolupráce poklesla po vzniku Evropského hospodářského společenství a souběžného méně propojeného Evropského sdružení volného obchodu.
- OEEC byla proto reformována na organizaci pro hospodářskou spolupráci vyspělých zemí.
- Dnes OECD sdružuje 30 vyspělých zemí.

OECD – činnosti

- OECD poskytuje kvalitní statistické služby.
- OECD má silné analytické služby. Ty v posledních desetiletích propagují vesměs privatizaci a liberalizaci.
- Na půdě OECD se sjednávají mezinárodní smlouvy týkající se problematiky typické pro vyspělé země nebo takové, na které zaostávající země nemají větší zájem nebo se nedokáží přiměřeně zapojit (potlačování korupce).
- Byla snaha vytvořit na půdě OECD mnohostrannou úmluvu o ochraně investic.

BIS – Banka pro mezinárodní platby

- Bank for International Settlements
- Banka byla jako smíšená akciová společnost ustavena evropskými státy a konsorciem komerčních bank USA pro zajištění splácení reparací od Německa podle Versailleské smlouvy (1919).
- Dodnes existují akcie. V dobách, kdy část akcií vlastnily soukromé banky, mohly hlasovat pouze akcionáři – státy, resp. jejich centrální banky.
- Členských států je nyní 55, jsou reprezentované prostřednictvím centrálních bank.
- Nyní banka zabezpečuje bankovní služby centrálním bankám členských států.

Mezinárodní bankovní standardy

Jsou výsledkem jednání na půdě BIS.

V minulosti standard Basel I, nyní Basel II.

Harmonizují působení bank ve vyspělých zemích za účelem omezení nekalé soutěže v prostředí liberalizovaných toků kapitálu a plateb.

Stanoví nároky na transparentci komerčních bank, jejich kapitálovou přiměřenost, účetnictví apod.

Současná celosvětová hospodářská recese zpochybňuje standardy jako nedostatečné.